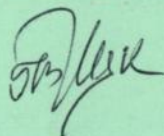


**ЛЬВІВСЬКА ДЕРЖАВНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ
ім. М.В. ЛИСЕНКА**

ЖУК Галина В'ячеславівна

УДК 78.27; Ж-85



**ВІОЛОНЧЕЛЬНА ТВОРЧІСТЬ В.БАРВІНСЬКОГО В
КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЖАНРУ В УКРАЇНСЬКІЙ
МУЗИЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Львів-2005

8
Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі композиції
ім. М.В. Лисенка

ЛННБ України ім.В.Стефаніка



00690535 (S)

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Стефанія Стефанівна Павлишин,
Львівська державна музична академія ім. М.В. Лисенка,
кафедра композиції (м.Львів)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Загайкевич Марія Петрівна
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу фольклористики (м.Київ)

кандидат педагогічних наук, доцент
Філоненко Людомир Павлович
Дрогобицький педагогічний університет
ім. І. Я. Франка, доцент кафедри
музикознавства та фортепіано (Дрогобич)

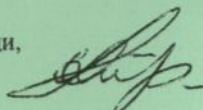
Провідна установа: Одеська державна музична академія
ім. А.В. Нежданової Міністерства культури
і туризму України, кафедра істроїї музики та
музичної етнографії (Одеса)

Захист відбудеться 23 грудня 2005 р. о 11 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 35.869.01 по захисту дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата наук у Львівській державній музичній академії
ім. М.В.Лисенка за адресою: вул. Н. Нижанківського 5, Львів, 79005.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівської державної музичної
академії ім. М.В. Лисенка за адресою: вул. Н. Нижанківського 5, Львів, 79005.

Автореферат розіслано 27 листопада 2005р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

 **О.Т.Катрич**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В контексті історичних та політичних змін, які відбувалися на території України в період здобуття незалежності, а згодом, Помаранчевої революції, громадська позиція стосовно творчих постатей, визначальних у формуванні нашої культури, проходить етап глобального переосмислення.

Творча постать Василя Барвінського, визначного композитора, педагога, громадського діяча, науковця, музичного критика, піаніста-виконавця та акомпаніатора є знаковою для західноукраїнського музичного мистецтва. Його життя, громадська і мистецька діяльність відобразили складну переломну епоху, а художні устремління були спрямовані на ті ділянки музичної культури, що потребували особливої уваги у становленні і розвитку. Проте, будучи за характером обдарування витонченим ліриком-романтиком, як композитор він тяжів до камерності вислову, тому однією з найістотніших галузей його творчого доробку була сфера камерно-інструментальних жанрів.

Дослідницьких робіт, присвячених проблемам творчості В.Барвінського в українському музикознавстві радянської доби є надзвичайно мало. Як вірно зазначає зокрема, Л.Філоненко, тривалий час ім'я композитора несправедливо замовчувалося, мистецький доробок вилучався з навчально-виховного процесу, а окремі твори (передусім рукописи) були знищені. Трагізм особи В.Барвінського полягає в тому, що за сфальсифікованою більшовицьким режимом справою він був репресований і 10 років (1948-1958) змушений був перебувати, як і його дружина, донька визначного вченого Івана Пулюя, у мордовських таборих. І хоча 21 березня 1964 року композитора було офіційно (посмертно) реабілітовано, його твори за невеликим винятком, практично не видавалися¹.

Рідкісними винятками служать окремі розділи з робіт А.Рудницького ("Про музику і музик") та М.Боровика ("Український радянський камерно-інструментальний ансамбль"). Першою ж була стаття С.Павлишин "Василь Олександрович Барвінський" у вип.3 "Українського музикознавства" (1968 р., С. 132-141), а відтак її монографія "Василь Барвінський" чекала своєї публікації 20 років і

¹ Див. Філоненко Л. Про "Особову справу Василя Барвінського" // Василь Барвінський і українська музична культура. Статті і матеріали. - Тернопіль, 1998. - 64 с.

досі є найбільш докладною і вичерпною науковою працею про життя і творчість композитора.

За останнє десятиліття інтерес дослідників до творчої спадщини мистця помітно зріс. Широке коло проблематики охоплюють збірки музикознавчих статей “Василь Барвінський і українська музична культура. Статті і матеріали.” (Тернопіль, 1998 р.), “Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. Статті і матеріали.” (Тернопіль, 2003 р.), “Василь Барвінський. Статті та матеріали.Збірник.” (Дрогобич, 2000 р.). Серед них - дослідження присвячені фортепіанним жанрам (статті Н.Кашкадамової, Т.Шуп’яної, Н.Макуцької), та камерним ансамблям (дослідження Н.Мойсеєнко, Р.Мисько-Пасічник, Н.Швець, В.Грабовського), проблемам стилістики і виконавства (роботи С.Павлишин, Л.Кияновської, Н.Швець, О.Смоляка). У багатьох з них велика увага приділяється провідній галузі творчості композитора - камерно-інструментальній музиці, адже твори цього жанру в доробку В.Барвінського за різноманітністю жанрів, кількістю, професіоналізмом і художнім рівнем на початок ХХ століття перевершували творчі надбання композиторів не лише Галичини, але й загалом України.

Але якщо розвиток камерних жанрів української музики, представлений у лисенківські часи нечисленними творами, набув у творчості молодших сучасників В.Барвінського характеру загальної тенденції (у жанрах фортепіанної та скрипкової, камерно-ансамблевої музики працювали І.Левицький, Н.Нижанківський, М.Колесса, Б.Кудрик, З.Лисько, С.Туркевич, А.Рудницький), то у створенні віолончельного репертуару пальма першості беззаперечно належить Василеві Барвінському. Тема, вибрана мною, частково обумовлена відсутністю концепційного дослідження віолончельної творчості композитора, а також появою нот віолончельного концерту.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертації відповідає перспективному тематичному плану науково-дослідної роботи ЛДМА ім. М. Лисенка, а саме темі №3 „Українська музика в контексті світової музичної культури”.

Метою даної роботи є розгляд творів В.Барвінського для віолончелі, як перших зразків даного жанру не лише в галицькій, але й в українській музиці, дослідження їх особливостей в контексті українських та західноєвропейських традицій та впливу надбань

композитора у віолончельному жанрі на творчість українських композиторів.

Завдання дослідження полягають у наступному:

- Розглянути здобутки світової віолончельної музики періоду кінця XIX – початку XX ст.;
- Проаналізувати галицьку віолончельну традицію та жанри камерної музики, особливості концертного життя та музичної освіти на зламі XIX-XXст.;
- Визначити фактори, що вплинули на формування світогляду і стилістику творчості композитора;
- Здійснити аналіз творів для віолончелі різних жанрів та віолончельних ансамблів В. Барвінського з точки зору стилістики, принципів формотворення, засобів виразності з позиції взаємопоседнання європейських та галицьких традицій музичного мистецтва, визначити їх місце в українській віолончельній музиці;
- Прослідкувати засади становлення і розвитку фахового викладання віолончелі в українських навчальних закладах Галичини, окреслити вплив В. Барвінського на становлення професіоналізації музичної освіти і створення національного педагогічного репертуару;
- Дослідити характер гастрольно-концертної практики Галичини вказаного періоду і вплив концертної діяльності В.Барвінського та Б.Бережницького на становлення і розвиток віолончельного і камерно-ансамблевого виконавства в Галичині на початку XXст.;
- Прослідкувати спадкоємність творчих засад, громадянської позиції, педагогічної та гастрольної діяльності учнів - послідовників В.Барвінського, їх вплив на розвиток мистецьких процесів в українській музиці.

Об'єкт даного дослідження – віолончельна традиція української музики на зламі століть та першої третини XX століття в галузях композиторської творчості, виконавства та педагогіки.

Предметом даного дослідження є віолончельні твори В.Барвінського.

Матеріалом для аналізу обрано віолончельні мініатюри (“Думка”, “Ноктюрн”, “Мелодія”), циклічні форми (“Варіації на українську тему”, “Сюїта”), сонатні цикли (соната для віолончелі і фортепіано та Ліричний концерт для віолончелі з оркестром), а також камерні ансамблі з участю віолончелі (Тріо a-moll, Секстет для п'яти струнних і фортепіано c-moll, Квартет g-moll “Молодіжний” та квінтет g-moll для двох скрипок, альту, віолончелі і фортепіано).

Для виконання поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: системно-історичний - для вивчення мистецьких процесів на Україні в другій пол. XIX – на поч. XX ст., Системний та комплексний підхід при аналізі чеської композиторської школи, а також віолончельних творів, провідних європейських композиторських шкіл того часу. Порівняльний - для визначення мистецької вартості і місця камерних творів українських композиторів, у тому числі віолончельних творів В. Барвінського, в контексті взаємозв'язків європейських та національних традицій. Структурно-аналітичний і структурно-семіотичний – для аналізу віолончельних творів композитора, визначення стилю, фольклорного мислення та інших особливостей його музичної мови.

Наукова новизна дослідження:

1. В ньому вперше здійснено докладний аналіз творів для віолончелі та віолончельних камерних ансамблів композитора з точки зору стилістичних взаємовпливів та індивідуальної специфіки авторського стилю.
2. Визначено місце віолончельно-камерних творів галицького мистця в контексті європейського і галицько-українського віолончельного мистецтва, педагогічної та виконавської традиції певного періоду.
3. Проаналізовано вплив концерної практики, педагогічної та організаційної діяльності В. Барвінського на становлення і розвиток віолончельної педагогіки, формування українського педагогічного та концертного репертуару і характер змін українського концертного виконавства.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання матеріалів у розробці навчальних планів, програм та рекомендацій з питань педагогічної і виконавської діяльності для викладачів віолончелі та класів камерного ансамблю, лекційних курсів з “Теорії та історії віолончельного виконавства”, “Методики викладання віолончелі”, “Віолончельного педрепертуару” тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були винесені на всеукраїнські наукові конференції, лекцію – концерт та Міжнародну конференцію:

„Мистецтво молодих” (Львів – 2003 р.), Концерт – лекція на тему „Віолончельний концерт Василя Барвінського, особливості пізнього періоду творчості композитора”. (Львівське державне музичне училище ім. С.Людкевича - 9.05.2003 р.), „Проблеми

композиторської творчості та виконавства на сучасному етапі” (Львів – 2004 р.), „Музикознавчі студії” (Львів – 2004 р.), де був вперше виконаний і винесений на обговорення віолончельний концерт В.Барвінського авторкою даної дисертації, Міжнародна конференція “Вопросы инструментоведения” (Санкт-Петербург – 2004 р.)

Публікації: матеріали дослідження дисертації опубліковано в чотирьох статтях. Із них три у фахових виданнях.

Структура дисертації: Дисертація складається із вступу, шести розділів, висновків, списку використаної літератури (96 позицій), трьох додатків. Повний обсяг дисертації складає 164 сторінки, обсяг основного тексту 153 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми, наводяться основні наукові джерела за обраною темою та історичні причини їх винятково малої кількості. Характеризуються публікації останнього десятиліття близькі темі дослідження, формулюється мета і завдання дисертації, окреслено її новизну і малодослідженість з огляду на попередню суспільно-політичну ситуацію.

Розділ 1 „Формування стилістики віолончельної музики В.Барвінського на перетині українських (в т.ч.галицьких) та європейських музичних традицій” умовно поділяється на 2 частини. В першій проаналізовано процес формування камерних жанрів на Україні у другій пол. XIX – на поч. XX ст.. При цьому відзначено, що віолончельні твори чи ансамблі з участю віолончелі є рідкістю і носять переважно салонно-аматорський характер. Відзначено характер стрімких змін загальної картини культурного життя в Україні на початку XX ст. Визначено великий вплив музикантів з Чехії у становленні професійної інструментальної педагогіки і оркестрово- та ансамблево-виконавської традиції. Вплив представників чеської музичної школи спостерігався, як на Галичині, так і в Києві, і Одесі. Зроблено огляд камерних творів того часу з позицій стилістики, характеру програмного змісту, форми, виразових засобів, що переважно вказують на пізньоромантичну традицію. Окремо розглядаються нечисленні твори для віолончелі. Відзначено вплив на українську професійну музику творчості Миколи Лисенка, розглянуто камерну творчість композиторів – вихованців шкіл РМТ.

Установчим підсумком першої частини першого розділу є висновок, що саме твори В.Барвінського для віолончелі стали першими зразками цього жанру в українській музиці, які своєю професійною та мистецькою вартістю піднесли його до європейського рівня.

В другій частині першого розділу аналізується чеська композиторська школа у контексті європейських впливів і взаємозв'язків, яка в період навчання В.Барвінського у Празькій консерваторії проходила особливий етап стильової орієнтації. Розглядаються найістотніші віолончельні твори відомих європейських композиторів, які звучали у концертних програмах чеських та німецьких товариств камерної музики та гастролюючих колективів і могли мати вплив на формування світогляду і стилістики молодого В.Барвінського. У зв'язку з цим розглядаються взаємовпливи чеської та німецької композиторських шкіл (Й.Брамс, М.Регер, П.Гіндеміт). Окремо виділено надбання французької композиторської школи з її тяжінням до естетизму та імпресіонізму, яка дала світу геніальні зразки таких віолончельних творів як концерт, сюїта та дві сонати К.Сен-Санса, соната та п'єси Г.Форе, соната К.Дебюссі, з іншого боку – широке обґрунтування естетичних засад французької “шістки” (сонатини для віолончелі та для скрипки і віолончелі А.Онеггера). Згадуються віолончельні твори молодих композиторських шкіл, що проходять стадію самоствердження і становлення з притаманним для них тяжінням до фольклорного начала у поєднанні з пізньоромантичними, неоромантичними, неокласичними та імпресіоністичними стилістичними ознаками. Це стосується насамперед музичного мистецтва Угорщини, Фінляндії, Норвегії, Італії, Іспанії, Росії, Чехії, Польщі, Югославії, Румунії, України.

Чеська композиторська школа цього часу представлена творчістю послідовників Б.Сметани і А.Дворжака - виразників національного романтизму, серед яких найяскравішими є Зденек Фібих, Йозеф Богуслав Ферстер, Вітєзслав Новак і Йозеф Сук. Окремо розглядається творчість Вітєзслава Новака, вчителя В. Барвінського, який мав визначальний вплив на формування світогляду композитора. Будучи активним збирачем і дослідником народних пісень, він формував у своїх учнів вміння оперувати фольклорним матеріалом і спиратися у своїй творчості на національні джерела.

Серед чеських композиторів молодшої генерації розглядається творчість Л.Яначека та Богуслава Мартіну. Отже стилістика віолончельної творчості В.Барвінського значною мірою формувалася на поєднанні ознак українських національних традицій і європейських композиторських шкіл, серед яких особливе місце належить чеській школі.

У Розділі 2. **Віолончельні твори В.Барвінського та камерні ансамблі з участю віолончелі** здійснено цілісний аналіз сольних віолончельних творів та камерних віолончельних ансамблів композитора.

2.1. Віолончельні мініатюри (“Думка”, “Ноктюрн”, “Мелодія”).

На початку розділу зроблено короткий огляд всіх творів з участю віолончелі, які нижче будуть розглянуті детально. Визначено їх стильові особливості, вплив різноманітних чинників і безпосередньо В.Новака на формування характерних рис неофольклоризму у творчості В. Барвінського.

Першим проаналізовано „Ноктюрн” (1913 р.), позначений поєднанням рис пізньоромантичної та імпресіоністичної стилістики. Ці ж ознаки спостерігаються в ”Думці” і “Мелодії”.

2.2. Великі циклічні форми (“Варіації на українську тему”, “Сюїта”). Першим циклічним твором для віолончелі є “Варіації на українську народну тему” (1918 р.). Це п’ять варіацій імпровізаційного типу, і шоста у нетрадиційній формі вільно трактованого сонатного аллегро зі скороченою репризою.

Найбільш пізнім за часом написання циклічним твором для віолончелі стала *Сюїта* (1927 р.), присвячена П.Козицькому. Вона являє собою цикл з чотирьох характеристичних контрастних жанрових мініатюр (“Заспів”, “Гумореска”, “Колискова”, “Танець”), що об’єднані фольклорними орієнтирами і базуються на народних темах.

2.3. Сонатні цикли (соната для віолончелі і фортепіано та віолончельний концерт).

У 1926 році композитором завершена робота над *сонатою fist-moll*. Це - перший і єдиний у його доробку зразок сонатного циклу для віолончелі, твір в якому поєднуються закономірності циклічного твору такого типу і фольклорні принципи мислення. Композиція сонати традиційна, грані форми чіткі і конструктивно ясні, що притаманно творчій манері автора: 1ч. - сонатне аллегро, 2ч. – Adagio,

3ч. фінал – рондо-соната. Всі три частини об'єднані єдиною наскрізною лінією драматургічного розвитку, розгалуженою системою інтонаційних зв'язків і монотематичним принципом.

Ліричний концерт для віолончелі з оркестром є наймасштабнішим задумом серед численних творів композитора для цього інструменту. Він належить до частини доробку композитора, тісно пов'язаної з трагічними обставинами його особистої долі. Період найвищого творчого розквіту і зрілості був ускладнений фашистським окупаційним режимом, важкими повоевними роками, а далі – десятирічним засланням (1948-1958 рр.) у мордовські табори за сфальсифікованими звинуваченнями. В цьому розділі окрім аналізу самого концерту описані умови, в яких перебував композитор під час написання концерту, а також твори пізнього періоду творчості (1948 – 1963 рр.) Твір був задуманий як традиційний тричастинний цикл, з якого мистець встиг завершити дві частини у клавірній версії (1ч. - сонатне Allegro з повільним вступом і 2ч. - Думка).

2.2 Камерні ансамблі з участю віолончелі

2.2.1. Тріо a-moll.

Першими камерними ансамблями В.Барвінського є два фортепіанні тріо №1 es-moll і №2 a-moll для скрипки віолончелі і фортепіано, написані у 1910-1911 роках в час навчання у Празі. Ці твори можна вважати першими професійними зразками камерно-інструментальної музики на Україні після Лисенка. В розділі проаналізовано обидва тріо; про перше – втрачене, зібрано весь доступний аналітичний матеріал, спогади сучасників, відгуки в мистецькій пресі з метою прослідкувати характер творчої еволюції стилю композитора у камерно-віолончельних жанрах.

2.2.2. *Секстет для п'яти струнних і фортепіано c-moll.* твір, який замовило у мене Музичне Товариство ім. М.Лисенка у Львові для святкування утворення нового будинку Музичного Товариства і Музичного Інституту, що планувалось на 1914 р. Секстет c-moll (Варіації на власну тему) є новим кроком композитора в засвоєнні камерних жанрів. Форма Секстету – це вільні романтичні варіації, зі значною індивідуалізацією образів, контрастними протиставленнями жанрів, відмінностями у принципах формотворення, масштабах, співвідношенням тональностей і фактурному викладі.

2.2.3. *Квартет g-moll “Молодіжний”*. Його написання було викликане потребою формування національного педагогічного

репертуару у зв'язку зі зростанням рівня професіоналізації інструментально-виконавської освіти серед музикантів-українців у 20-30-ті роки, необхідністю виховання фахових виконавських кадрів. Квартет нетрадиційний за характером тематичних зв'язків і за будовою циклу. Його складають чотири частини: 1ч. – тема з трьома варіаціями, 2ч. – скерцо, 3ч. – мініатюрне *andante*, 4ч. – народно-танцювальний фінал.

2.2.4. *Квінтет g-moll для двох скрипок, альту, віолончелі і фортепіано*. Цей твір, який дослідники творчості справедливо називають “лебединою піснею” композитора, є яскравим взірцем пізнього стилю автора. В даній роботі проаналізовано 2-і частини квінтету, які були опубліковані.

Розділ 3. Риси стилістики та особливості музичної мови у віолончельних ансамблях В. Барвінського. На початку розділу зроблено загальний огляд творчості композитора з точки зору еволюції рис стилю. В творах раннього, празького періоду, помітні впливи німецького романтизму. В період зрілості В. Барвінський тяжіє до українського фольклорного неоромантизму та неофольклоризму. „Ідеал Барвінського – це творення українського музичного стилю, щоправда у змодернізованому виді, але все таки без зриву з традицією... Деякі твори мають ознаки постромантизму. Відчувається, що авторові близька й зрозуміла музична мова раннього Скрябіна, Метнера, Рахманінова, Равеля...”². Для фортепіанних творів композитора характерні риси імпресіонізму. Найяскравішим твором серед віолончельного репертуару, у якому виявилися імпресіоністичні риси є “Ноктюрн”. Своєрідну стилістичну специфіку мають твори пізнього періоду творчості. Розглядаючи їх стилістику з позицій сучасного музикознавства, можемо зауважити цілий ряд ознак, що вказують на їх постмодерністичну орієнтацію.

В середній частині розділу охарактеризовано принципи формотворення, жанрові орієнтири, особливості музичної мови у віолончельних творах мистця (мелодика, гармонія, поліфонія). Окрема увага приділена рисам фольклорного мислення В.Барвінського на різних рівнях, а саме:

- опора на фольклорні різновиди пісенних і танцювальних жанрів;

² Ковалів І. Василь Барвінський. Нарис життя і творчості. – Музичний інститут ім.М.Лисенка. – Торонто, 1964. – 14с.

- принципи формотворення;
- тонально-гармонічне мислення;
- принципи розвитку матеріалу;
- наслідування прийомів народного інструментального виконавства, тощо.

Розділ 4. Організаційна діяльність та педагогічна концепція В.Барвінського і її вплив на розвиток віолончельної педагогіки у ВМІ ім. Лисенка і створення віолончельного та камерного педагогічного репертуару.

На початку розділу відстежується виникнення і формування традицій виконавства і викладання гри на віолончелі у Львові. Першопрохідцями у цій галузі були Йозеф Вольманн (1854-1855 рр., 1858-1860 рр.) і Даніель Де Лянге (1860-1862 рр., 1872-1885 рр.) Від 1886 року і протягом 54 років у консерваторії ГМТ працював знаний чеський віолончеліст-педагог Алоїз Слядек. Пізніше до викладання приступає Арнольд Вольфсталь, а потім Роман Пуліковський. Віолончель майже до початку 20-х рр. XX ст., залишається раритетною спеціальністю, про що свідчить такий факт: якщо в консерваторії ГМТ у 1916/1917 н.р. на спеціальності фортепіано навчався 331 студент, на скрипці - 120, то за фахом "віолончель" – 7".³ В даному розділі розглядаються зміни і новації, яких зазнала організація викладання гри на віолончелі у ВМІ ім. М.Лисенка у важкий післявоєнний період. Завдяки В. Барвінському у 1917 році до Львова приїхав високопрофесійний віолончеліст-виконавець з європейською освітою Богдан Бережницький. Відновлення та реорганізація навчання дали помітні результати вже у 20-30-ті роки і підготували ґрунт для великих якісних змін у музичному житті Галичини, у яке вливається нове покоління – музиканти з високою і різноплановою європейською професійною освітою. Від 1932 року спеціальний клас віолончелі і курс камерного ансамблю у ВМІ ім.М.Лисенка провадить ще один учень А.Слядека - П.Пшеничка, блискучий ансамбліст-виконавець та аранжувальник. Активний ріст потреб концертної практики, що реорганізується насамперед у ділянці камерної музики, послужив поштовхом для інтенсивного розвитку фахової музичної освіти. Зокрема, спостерігаємо значне зростання популярності віолончелі і, як наслідок, розвиток віолончельної професійної освіти середньої ланки в Галичині.

³ Мазепа Л.З., Мазепа Т.Л. Шлях до музичної Академії у Львові. // т.1 – Львів: СПОЛОМ, 2003.- 487с.

Центральна частина розділу присвячена педагогічній концепції В.Барвінського. Засновник знаної та конкурентноспроможної у світі, фортепіанної школи, мистець вважає за обов'язок забезпечення якісного сучасного національного педагогічного репертуару для музичного шкільництва різних рівнів. Саме для навчальних потреб віолончельних класів ВМІ ім. М. Лисенка Барвінський створив “Думку” і “Мелодію”, зробив переклади фортепіанних мініатюр “Елегія” і “Мрія” М.Лисенка для віолончелі і фортепіано та “Колискової” Людкевича для струнного квартету.

“Значення Барвінського в історії розвитку української музики величезне не тільки тому, що він в рішучий спосіб повернув західноукраїнську музику на новий шлях, не тільки з огляду на високу мистецьку вартість і якість його творів, з яких багато були першими цього роду в музичній літературі, але й з огляду на його безпосередній вплив на цілу генерацію західноукраїнських композиторів і піаністів, з яких усі, без винятку були або безпосередніми учнями Барвінського – як З.Лисько, М.Колесса, Ст.Туркевич-Лукіянович, Р.Савицький, Д.Каранович, Б.П'юрко та автор цих рядків – або були з ним в постійнім особистім контакті, як товариші по праці та приятелі, що теж не могло не відбитися на їх творчості чи діяльності, як у випадку С.Людкевича та Н.Нижанківського”- писав про нього А.Рудницький⁴.

Розділ 5. Значення концертної діяльності В.Барвінського та Б.Бережницького у становленні і розвитку віолончельного і камерно-ансамблевого виконавства в Галичині на початку ХХст. У розділі розглядається концертна діяльність В.Барвінського у складі різноманітних камерних ансамблів, а також дається характеристика концертного життя Галичини у тридцяті роки ХХ ст.. На початку розділу викладені факти біографії віолончеліста Б.Бережницького, завдяки якому з'явилась більшість віолончельних творів В.Барвінського. Щоби мати можливість усвідомити характер і потреби змін, які постали перед музикантами, в розділі зроблено спробу окреслити особливості тогочасних концертно-виконавських традицій, а також наведено всі доступні згадки про гастрольні виступи іноземних виконавців-віолончелістів та відомих ансамблів того часу у Львові.

⁴ Рудницький А. Про музику і музик, – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1980. – С.189-190.

На початку ХХ ст. спостерігався розквіт аматорського салонного музикування, що також сприяло розвитку жанрів камерної музики. Велику роль у популяризації камерно-інструментальної музики відіграли викладачі Вищого Музичного Інституту ім. М.Лисенка та консерваторії Галицького музичного товариства, зокрема діяльність тодішнього її ректора - К.Мікулі. Особливу роль у популяризації української музики відіграв “Музичний кружок”, організований при “Львівському Бояні” у 1897 році скрипалем О.Бережницьким, у рамках якого діяв “струнний квінтет” (камерний оркестр) у складі 20 чоловік, та курси навчання гри на оркестрових інструментах. Перечислено програми в яких брали участь віолончеліст Б.Бережницький та В.Барвінський. Композитор виступав, будучи студентом, у Шевченківських вечорах українських товариств Праги.

На сторінках преси В. Барвінський наполягав на впровадженні чисто інструментальних і сольних вечорів, відокремлення їх від традиційних Шевченківських святкувань. Творча діяльність Барвінського, спрямована на створення якісного українського віолончельного та камерного репертуару, практичного відкрила шлях процесам, які набули інтенсивного розвитку у 20-30 рр. в галицькій музичній культурі. Композиторська майстерність Барвінського у віолончельних жанрах шліфувалася досвідом спільної концертної практики з Б.Бережницьким.

В середній частині розділу перераховано міста, в яких гастролював дует, проаналізовано репертуар, наведені відгуки в пресі. Зазначено, що більшість ранніх творів для віолончелі та камерних ансамблів з її участю постала саме завдяки дружбі та тісній творчій співпраці з Б.Бережницьким. Він був не лише замовником і першим виконавцем більшості творів для віолончелі, але і їх редактором. Наслідком спільної концертної діяльності двох знаменитих українських музикантів став значний ріст популярності цього інструменту, і як результат, розвиток віолончельної професійної освіти в Галичині, насамперед у ВМІ ім. М.Лисенка та його численних філій.

Кардинальних змін зазнає українська камерно-концертна практика у 30-і рр. Процес професіоналізації музичної освіти в Галичині завдяки успішній діяльності ВМІ ім. М. Лисенка і його численних філій в регіонах, збагачення виконавського, композиторського, педагогічного і наукового складу молодими

фахівцями, що здобули освіту за кордоном сприяли стрімкому злету виконавського рівня, різноманітності і кількості концертних програм, появі нових яскравих імен серед солістів-інструменталістів та утворенню цілого ряду нових виконавських колективів. Це також зумовило значний поступ у напрямку популяризації українського музичного мистецтва, у якому питому вагу мали камерні твори Барвінського, поряд із мистецькими здобутками плеяди молодих українських композиторів, що повернулися на батьківщину після навчання за кордоном.

Заклучна частина розділу присвячена учням і колегам Василя Барвінського, які у процесі інтенсивної гастрольної діяльності у Львові і за кордоном активно популяризували українську музику і твори свого учителя зокрема. В зв'язку з цим наведено дані про концертні виступи та мистецько-громадянську позицію таких виконавців як піаністка Дарія Гординська-Каранович (1908-1999); Роман Савицький (1907-1960) – піаніст, музичний критик, педагог, науковець; син В.Барвінського, Іван-Себастьян; сестри Колесси - Христина, блискуча віолончелістка (1915 –1978) та Любка Колесса, піаністка світової слави (1902-1997); Петро Пшеничка (1895-1972), відомий галицький віолончеліст-ансамбліст, педагог, аранжувальник.

Розділ 6. Вплив В.Барвінського на професіоналізацію інструментальних жанрів у доробку галицької композиторської школи молодшої генерації (20-30-і рр.)

На початку розділу описані складні професійні обставини в які були поставлені С.Людкевич, а згодом і В.Барвінський, опинившись після навчання у Європі, в аматорському і нерідко реакційному середовищі тодішньої Галичини. Але саме вони підготували ґрунт для розвитку, росту і розбудови національної музичної культури, який у 20-30 роки спостерігався не лише в Галичині, але й у інших народів Австро-Угорської імперії, які усвідомили свою національну самотність. З точки зору формування нової генерації галицької композиторської школи найважливіше місце у переліку музично-освітніх центрів Європи займає Прага. У вказаний період центр української еміграції перемістився з Відня сюди, тут сформувалася потужна діаспора зі своїми культурними, науково-освітніми, музичними традиціями, своєрідно інтегрованими в барвисту мистецьку картину чеської столиці – традиційного перехрестя європейських культур. В тогочасній Празі існували: Вільний Український Університет, українські студії образотворчого

мистецтва, український (високий) педагогічний Інституту ім.М.Драгоманова. У 20-ті роки виникло чимало українських хорів. А у 1932 р. була заснована ще одна важлива інституція української діаспори - Товариство Прихильників Української музики в Празі. Окремо розглядається чеська композиторська школа, вплив і методи В.Новака, програма навчання у Празькій консерваторії, її прогресивність і толерантність по відношенню до національного відродження.

“За прикладом, порадою чи рекомендацією В.Барвінського до навчання у Празі приступили молоді композитори Н.Нижанківський, М.Колесса, З.Лисько, С.Туркевич, Р.Сімович, Б.П'юрко. Створення цієї групи що її духовним провідником можна сміливо вважати Василя Барвінського, започатковує так звану “Празьку школу”, яка має своє окреме значення і місце в історії української музики”⁵. В заключній частині розділу розглядаються найбільш вдалі камерні твори за участю віолончелі: Нестора Нижанківського, Зеновія Лиська, Романа Сімовича, Миколи Колесси, Богдана Кудрика, Антона Рудницького, Стефанії Туркевич. А згодом шлях композитора, вже на новому щаблі, продовжуватимуть молодші представники галицької композиторської школи.

Висновки

У висновках викладено основні питання дослідження. Відзначена унікальність мистецької вартості доробку В.Барвінського, як першого з професійних галицьких композиторів, у творчості якого камерно-інструментальним, і зокрема, віолончельним жанрам приділялась основна увага. Розглянуто подальший розвиток як жанру віолончельної музики в Україні, так і віолончельного виконавства.

В процесі аналізу віолончельних та камерних творів помітно, що композитор прагнув зберегти доступність для вихованої на аматорських традиціях галицької аудиторії і, водночас, досягнути новий якісно-фаховий рівень композиторської майстерності. Застосувавши його на яскравому національному матеріалі, він усвідомлено зважається на пошуки гнучкої рівноваги модерних виразових засобів і технічних прийомів та визначеної фольклорної

⁵ Мазепа Л.З. Сторінки музичного минулого Львова // З неопублікованого. – Львів, 2001. - С.179-197.

жанровості, музичної мови, формотворчих чинників. Помірковано-новаторські, неоромантичні за стилістикою, лірико-пісенні за жанровим скеруванням твори мистця являють собою перші, проте високохудожні професійні зразки численних жанрових різновидів віолончельної сольної й ансамблевої музики, що сформувалась як органічний синтез європейських та національних традицій і засобів виразовості.

У процесі дослідження проаналізовано складні історичні умови в яких довелось творити композитору. На прикладі аналізу розвитку віолончельної та камерної музики у європейському та українському музичному мистецтві стає очевидним, що політичні катаклізми привели до штучного призупинення розвитку прогресивних тенденцій культурних процесів 20-30-х рр. на галицьких землях. Незважаючи на ту прогалину в українській культурі, яка утворилась через репресії, знищення нот, заборону виконувати певні твори і, як наслідок, еміграцію ряду композиторів, в процесі дослідження прослідковано продовження досягнень В.Барвінського у камерно-ансамблевій та віолончельній музиці у творчості представників львівської композиторської школи кількох генерацій.

В результаті докладного розгляду активної діяльності Василя Барвінського, як музичного критика, директора Вищого музичного інституту ім. М.В.Лисенка, організатора музичного життя краю, громадського діяча, а також блискучого ансамбліста, спеціальним його здобутком слід вважати запровадження традиції спеціалізованих концертів камерної музики, зміни в характері побудови програм, пропаганду і популяризацію музичних творів українських авторів, свідому установку у його власній мистецькій діяльності та роботі його учнів і соратників по СУПрому на створення художньо-вартісного високопрофесійного національного віолончельного та камерного концертного репертуару.

З метою дослідження розвитку досягнень композитора описано діяльність віолончельної кафедри та кафедри камерного ансамблю ЛДМА ім. Лисенка; адже саме В.Барвінським були написані перші високопрофесійні зразки камерних ансамблів, його власною творчістю та під його проводом було закладено основи українського віолончельного навчального репертуару, внесено істотні якісні зміни в традицію українського концертного камерно-ансамблевого виконавства в Галичині і стан віолончельної педагогіки у Вищому музичному інституті ім.М.Лисенка.

У даній роботі:

1) Вперше опрацьовано отриманий від Стефанії Павлишин рукопис віолончельного концерту В.Барвінського, написаного ним у таборі в Мордовії у період між 1949 та 1958 роками. Рукопис був переданий Дарією Гординською-Каранович з Нью-Йорку.

2) Розглянуто віолончельну творчість композитора в контексті європейської віолончельної музики того часу, здійснено докладний аналіз усіх творів для віолончелі різних жанрів та віолончельних ансамблів В. Барвінського з точки зору стилістики, принципів формотворення, засобів виразності з позиції взаємопоєднання європейських та галицьких традицій музичного мистецтва, визначене їх місце в українській віолончельній музиці;

3) Охарактеризовано особливості гастрольно-концертної практики Галичини вказаного періоду, а також вплив концертної діяльності В.Барвінського та Б.Бережницького на становлення і розвиток віолончельного і камерно-ансамблевого виконавства початку ХХст.

4) здійснено аналіз галицької віолончельної традиції та жанрів камерної музики; особливостей концертного життя та музичної освіти на зламі ХІХ-ХХст;

5) досліджено засади становлення і розвитку фахового викладання віолончелі в українських навчальних закладах Галичини, окреслено вплив В.Барвінського на становлення професіоналізації музичної освіти і створення національного педагогічного репертуару;

На подальшу розробку заслуговують:

1) окремий розгляд еволюції та особливостей жанру українського віолончельного концерту;

2) більш детальне вивчення творчої діяльності віолончеліста Б. Бережницького;

3) дослідження спадкоємності творчих засад, громадянської позиції, педагогічної та гастрольної діяльності учнів - послідовників В.Барвінського, їх вплив на розвиток мистецьких процесів в українській музиці та на творчість мистців молодших генерацій;

4) вивчення подальшого розвитку фахового викладання віолончелі у вищих музичних навчальних закладах Галичини (зокрема у ВМІ ім. Лисенка - ЛДК ім. М.В.Лисенка - ЛДМА ім. М.В.Лисенка) і України в цілому;

5) розгляд досягнень представників віолончельного сольного та ансамблевого виконавства і педагогіки у роботі окремих навчальних закладів кафедр та у персоналіях.

Дослідження завершує список використаних джерел.

Додаток А

Рис.А.1 Копія обкладинки опублікованих у 1973 році варіацій на українську тему Василя Барвінського. Рис.А.2 Копія рукопису віолончельного концерту Василя Барвінського, написаного на засланні в Мордовії, в селищі Потьма в період між 1953 та 1958 роками.

Додаток Б Рис.Б.1 Богдан Бережницький та Василь Барвінський. Фото 1920-х років.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Жук Г. В. В. Барвінський – творець жанру віолончельної музики в Україні //Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку/ Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету / Гол. ред. В. Г. Виткалов. – Рівне, 2003. – Випуск 8. – С.104-111.
2. Жук Г. В. Віолончельна творчість В.Барвінського в контексті розвитку жанру в українській музиці першої половини ХХ століття. //Наукові записки державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського/ Ред. кол. Б.О. Водяний та ін. – Тернопіль-Київ №1 (12), 2004 – С.50-57.
3. Жук Г.В. Значення концертної діяльності В. Барвінського та Б.Бережницького у становленні і розвитку віолончельного і камерно - ансамблевого виконавства в Галичині на початку ХХст.// Музикознавчі студії/ Наукові збірки Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. Ред. упоряд. О.Т.Катрич – Львів, 2004 – Випуск 9. – С. 96-102.
4. Жук Г.В. О фольклорном мышлении в виолончельных произведениях Василия Барвинского// Вопросы инструментоведения: /Статьи и материалы Пятой Международной инструментоведческой конференции «Благодатовские чтения» Российский институт истории искусств. Отв. ред. И.В. Мациевский - Санкт-Петербург, 2004 – С.127-133.

Львів ш. В. Стефанівська
АН України

Жук Г.В. Виолончельна творчість В.Барвінського в контексті розвитку жанру в українській музиці першої половини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво. – Львівська державна музична академія ім. М.В.Лисенка., Міністерство культури і туризму України, Львів, 2005.

Дисертацію присвячено дослідженню виолончельної творчості В.Барвінського, а саме творам для виолончелі та фортепіано, а також ансамблям за участю виолончелі, як першим зразкам українського професійного виолончельного виконавського і дидактичного репертуару. Серед них – Ліричний концерт для виолончелі з оркестром проаналізовано вперше. Розглядається стилістичний комплекс, особливості виразових засобів та специфіка прояву фольклорного елементу у виолончельній творчості композитора з позицій поєднання національних ознак і надбань західно-європейського музичного мистецтва, здобутки, значення і вплив діяльності мистця на реорганізацію та професіоналізацію української концертно-гастрольної практики у Галичині, його внесок у становлення професійної виолончельної педагогіки та розвиток виолончельних жанрів і камерних ансамблів у творчості композиторів молодшої генерації (учнів В.Барвінського та соратників по СУПрому).

Ключові слова: перетин культурних традицій, професіоналізація, фольклорний неоромантизм, варіантність, виолончельний репертуар, гастрольна діяльність, громадянська позиція.

Жук Г.В. Виолончельное творчество В. Барвинского в контексте развития жанра в украинской музыке первой половины ХХ столетия. – Рукопись.

Диссертация на соискание научного степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – Музыкальное искусство. – Львовская государственная академия им. Н.В.Лысенко, Министерство культуры и туризма Украины, Львов, 2005.

Диссертация посвящена исследованию виолончельного наследия В. Барвинского, а именно: произведениям для виолончели и фортепиано (три миниатюры, вариации, сюита, соната, концерт), а также ансамблям при участии виолончели (трио, секстет, квартет и квинтет). Эти произведения являются первыми

высокохудожественными образцами украинского профессионального виолончельного и камерного; исполнительского и педагогического репертуаров. Среди них, в частности, Лирический концерт для виолончели с оркестром, который проанализирован впервые, по прошествии более пятидесяти лет, со времени создания. К сожалению, некоторые сочинения композитора до сих пор считаются утраченными, а творчество композитора, чьё имя многие годы находилось под запретом, только сегодня возвращается к слушателю.

В процессе исследования рассматриваются процессы формирования украинской камерной музыки конца XIX – начала XX веков; особенности чешской композиторской школы, в частности, творчество учителя В. Барвинского - композитора В. Новака, а также наиболее известные сочинения для виолончели в мировой музыкальной литературе. Показан многовекторный комплекс стилистических установок, присущих индивидуальному стилю композитора, особенности жанровых признаков, средств формообразования, принципов развития, средств выразительности и специфика проявления особенностей фольклорного мышления в его виолончельном творчестве в плане сочетания национальных черт с достижениями западноевропейского искусства. Отдельно рассматриваются аспекты значения общественной, организационной, сольной и ансамблевой исполнительской деятельности, В.Барвинского (в особенности в дуэте с виолончелистом Богданом Бережницким), и её влияния на реорганизацию и профессионализацию украинской концертно-гастрольной практики Галиции. Особому анализу подлежит его роль в становлении профессиональной виолончельной педагогики, формировании педагогического репертуара, построенного на украинском фольклоре в учебных заведениях среднего и высшего звена. Прослеживается дальнейшее развитие виолончельных жанров и камерных ансамблей в творчестве композиторов младшего поколения (его соратников по СУПрому), а также дальнейшая деятельность и достижения двух кафедр Львовской государственной академии им. Н.В.Лысенко: камерного ансамбля и струнных инструментов.

Ключевые слова: пересечение культурных традиций, профессионализация, фольклорный неоромантизм, вариантность, виолончельный репертуар, гастрольная деятельность, общественная позиция.

Zhuk Halyna, The works of W. Barvinsky for cello in Ukrainian music of the first half of the XX century. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by speciality 17.00.03. - Musical Art. Mykola Lysenko Lviv State Academy of Music, Ministry of Culture and Tourism, Lviv, 2005. The dissertation is devoted to research of the heritage of composer V.Barvinsky, namely: the music for a violoncello and piano and also violoncello with ensembles, as the first samples of ukrainian professional works in this kind of composition (among them - the Lyrical concert for a violoncello with orchestra is analysed for the first time). The stylistic complex, features of means of expression and specificity of display of the folklore in a violoncello creativity of the composer are considered by way of connection of national features with the West-European art.

Also are considered the achievements, importance and influence of the artist on re-organization and professionalization of the Ukrainian concert performing practice in Halychyna, his contribution to the establishment of professional violoncello pedagogy and the development of violoncello repertoire and chamber ensembles in the creative work of the composers of younger generation (colleagues of V. Barvinsky and members of the Union of Ukrainian Professional Musicians).

Key-words: intersection of cultural traditions, professionalisation, neofolklorism, variance, violoncello repertoire, performing activity, civic position.

Підписано до друку 08.11.2005 р. Формат 60х90/16
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 110 прим. Папір друкарський. Різограф.
Видавничий центр ЛДМА ім. М.В.Лисенка
вул. Нижанківського 5, м. Львів, 79005.
тел. (032 2) 74-31-06

АВ 65.591

Мист.

Мист

Мист